

ודין זה לכאורה קיים בכל ביטול שליחות, לאו דוקא בדבר שבערוה או במקום שצריך עדות גמורה. כגון בשליחות על תרומה וכיו"ב. (ברכת שמואל מ).

'אמר לזה בפני עצמו ולזה בפני עצמו... הא אמר מר אין עדותן מצטרפת עד שיראו שניהם כאחד. דלמא כר' יהושע בן קרחה סבירא ליה' – מבואר כאן, שעדים החתומים על הגט, כשהבעל החתימים זה שלא בפני זה, תלוי הדבר במחלוקת התנאים על צירוף עדויות. כגון עד אחד מעיד שפלוני חייב מנה בגלל מעשה מסוים, ועד שני מעיד שחייב מנה בגלל מעשה אחר.

והנה, יש מהאחרונים שפרשו (נתיבות המשפט – כא; פני יהושע – להלן לו) את מהותה וענינה של העדות שבחתימות השטר, כעדות על ציווי הבעל לחתום על שטר זה, ללא שום קשר עם תכנם של הדברים הכתובים בשטר – אם נפרש כן, יש לתמוה מה ענין ציווי זה שלא בפני זה, לצירוף עדויות בעלמא, הרי שם כל אחד מעיד על חיוב גמור של מנה, ובהצטרפות שניהם יש לנו עדות גמורה על מנה. אבל כאן, הלא כל אחד מעיד שהבעל צוה עד אחד (את אותו עד עצמו) לחתום, וזה אינו כלום? ולכאורה מבואר כאן שעדות החתימות היא על התוכן הכתוב בשטר, ואף על פי שהעדים לא ראו את הגירושין עצמם, הרי הם מעידים על מעשה השטר, שכל הנאמר בשטר בשם הבעל – הוא אמת שאכן הבעל כתב זאת. ולכן מועילה הצטרפות של שתי עדויות, שמתוך שתיהן נוצרת עדות שהבעל אכן כתב את כל האמור בשטר, אם כי אין כאן עדות על גמר הגירושין.

ובהגדרה זו יש גם לבאר שיטת הר"ן (להלן עג). שכתב שבעדות על קידושין, כיון שנוגע הדבר לדיני נפשות, אין מצרפין שתי עדויות שונות, שלא כבדיני ממונות. והבית יוסף (ח"מ ל) הוכיח מכמה מקומות שלא כדבריו אלא כשיטת המרדכי (בפ"ב דיבמות), שאין חילוק בין דיני ממונות לעדויות אחרות. וכן נקטו כמה פוסקים אחרונים (ע' ב"ש וט"ז קלג. וע"ע 'וסף דעת' – גליון לב).

אך להאמור יש לומר, שכל דברי הר"ן אינם אמורים אלא בעדות על קידושין וגירושין, שהעדות בעצמה נוגעת במישרין לדיני נפשות, לא כן בעדות שבגט, שאין היא מתייחסת על הגירושין עצמם, אלא על תוקפו של השטר ואישורו שהוא אכן 'שטר', אף כי יש לעדות זו השלכות לדיני נפשות, אין זה אלא באופן עקיף. ולכן אין לדון עדות זו כעדות השייכת לדיני נפשות, וכשר בה צירוף עדויות. (שערי ישר ז, ג).

(ע"ע: חדושי הגר"ח על הרמב"ם – הל' גירושין ו, ט).

דף לד

הערות ובאורים בפשט

'בגלוי דעתא בגיטא קמיפלג' – יש לפרש מחלוקת זו, (וממילא את מסקנת ההלכה), בשתי פנים: יש לומר שהשאלה שייכת לדין 'שליחות', האם כדי לבטל שליחות, או לבטל ציווי (לסופר ולעדים), צריך דיבור מפורש, או מספיק בגילוי דעת מצד הממנה.

לפרוש זה, אפשר שאין חילוק בין שליחות בגט לשאר מיני שליחות, וכן, מחלוקת זו אינה ענין לשאר 'גילוי דעת' כשאינם באים לבטל שליחות.

וכן לפרוש זה, אין לנו מקור לחלק בין גט לדיני ממונות בעצם תוקפו של 'גילוי דעת', ובשניהם יש לומר שמועיל גילוי דעת אפילו לאביי (שכמותו נפסק), כי כל סברתו שלא יועיל כאן, משום שבא לבטל מינוי שכבר נעשה, כאמור, ולכך דרוש דיבור גמור לבטל דיבור קודם. מה שאין כן בגילוי דעת הבא לפרש את המעשה שנעשה עתה, ולא לבטל דיבור קודם. (כן כתב החזון איש (אה"ע נב, ג), והביא את דברי הרשב"א (קדושין ג) בשם התוס' שהוכיח מרבא שמועיל 'גילוי דעת' גם בגיטין וקדושין. ומשמע שלרובא דנים כודאי שאינו גט, ואם קבלה קדושין מאחר, אינה צריכה גט משני.

ולפי זה – כתב – מה שכתב מהר"ם (מובא במיימוני הל' אישות א) בנוגע לקדושי שחוק, שאין לסמוך על כך שנראה כמתלוצץ, שמא באמת נתרצו לקידושין, אין זה כלל עקרוני שלא מועלת אומדנא בגו"ק – שלא הושיבו בית דין על כך, לא בגמרא ולא בב"ד של מהר"ם – אלא כוונתו שלא נסמוך על הכרעת הדעת להתיר אשת איש מכח אומדנא דמוכח, כי מי יערב לבו לזה ומנין שלא נתרצו, אבל אם באמת היא אומדנא מוכחת – אין כאן קדושין. עכ"ד. ולכאורה מפורש כדבריו בתוס' הר"ד (להלן מו.), שכל דברי אביי דוקא בביטול דבר קודם, אולם אם אינו מבטל – מועיל.

וע' גם בשו"ת הריב"ש (ריש קצג) שבאומדנא מוכחת, גם אביי מודה שמועילה בגט. (והוכיח זאת מהמעשה המובא כאן ב'רב ששת דאשקליה גיטא'. וכנראה הבין שלא ראינו באותו מעשה ביטול מפורש, אלא ע"י הוכחה מדבריו). וכדברים הללו כתב בספר 'זכר יצחק' (ח"א כג), שאין מקום לחלק בין גיטין וקדושין לשאר הלכות, ומחלוקת אביי ורבא אינה אלא לענין ביטול שליחות. אלא שהוסיף שם דבר חידוש, שזה שאמרו 'גילוי דעתא בגיטא', משום שבשאר שליחויות לכולי עלמא אינו מועיל גילוי דעת, ודוקא בגט שיש שם דין מיוחד של 'רצון הבעל' בזמן הגירושין, ע"ש). ואולם יש שפרשו שהנידון כאן הוא באופן עקרוני על עצם ענין 'גילוי דעת' בגט (וכן בקידושין וכדו'), לא רק בביטול שליחות, (ולשון 'גילוי דעתא בגיטא' יתפרש כפשוטו), ולפי זה, חלוק דין גיטין וקידושין משאר הלכות, שאין מועילות כאן אומדנות, אלא עדות ברורה. (כן האריך בשו"ת מהר"ם אלשיך, עה. וע' בחזו"א ש"כ"כ בספר אחד'. (ולפי"ז דברי מהר"ם במיימוני' יתפרש כהבנה הראשונה. ונ' שמה שהביא החזו"א מהרשב"א בקדושין, אכן דוקא לרבא כתב כן, שמועיל גילוי דעתא, ולא לאביי, ע"ש בדבריו). וע' באורך בשער המלך הל' אישות ו, ב).

'אותיבו קרי באוניכו וכתובו ליה' – שאלו הראשונים, מה הועילה סתימת האזניים, הלא הוא יבטל בדיבור גמור, הגם שהם לא ישמעו? ותירץ התורני"ד כאן 'לפי הדחק' שביטול ללא עדים, אינו ביטול כלל, אע"פ שהאיש והאשה שניהם מודים שביטל. וכיון שהעדים לא שמעו את הביטול במפורש, אין כאן עדות על ביטול מפורש אלא על 'גילוי דעת'. וכן כתבו עוד ראשונים. (וע' בזה באור גדול' ט, ה ח).

עוד תירץ ('הנהכון בעיני לומר') שסובר כרשב"ג שביטול שלא בפני השליח, גם בדיעבד אינו ביטול. וכיון שסתמו אזניהם, הרי זה כ'לא בפניו'. ויש שתרצו, שכיון שהתכוין לבטל בפניהם, והוא לא ידע שאינם שומעים – אין זה ביטול, שלא התכוין זה אלא לביטול בפניו. (ע' פני יהושע ותורא"ש).

'אמר להו: אנא לריש ירחא דניסן אמרי. למאי ניהוש לה, אי משום אונס – אין אונס בגיטין' – לא מבואר כאן איזה אונס ארע, וכנראה הכוונה שהטעות עצמה שחשב שהמדובר על ר"ח ניסן, זהו האונס, שלבו אנסו. (רש"ש).

(ע"ב) 'היו לו שתי נשים אחת ביהודה ואחת בגליל, ולו שני שמות, אחד ביהודה ואחד בגליל, וגרש את אשתו שביהודה בשמו שביהודה ואת אשתו שבגליל בשמו שבגליל' – יש לדקדק

למה נקט שתי נשים, ישמיענו את אותו דין באשה אחת, וממילא נדע הדין בשתיים. ויש לפרש שבא להשמיענו, שאף שאחד מן השמות שנקרא בהם, הוא יותר מובהק מן השם השני (שכך הוא בדרך כלל, שיש שם אחד יותר עיקרי), וממילא, כשמגרש שתי נשיו בשני מקומות, אם יכתוב את השם המקומי תחילה, הרי לא יימלט שבאחד מהם נמצא מקדים את השם הפחות מובהק שלו – אעפ"כ לעולם יש לכתוב תחילה את השם שהוא נקרא בו באותו מקום, הגם שהוא פחות מובהק. (שו"ת מהרי"ק, צח)

נספחים

תוכחת מוסר, והנהגות

'הנה קבלתי את הגט עם ההרשאות אשר שלח כתר"ה זה ערך עשרה ימים, ועדין לא מסרתיו, כי לבד אשר כסו חרולים פניו וכולו קמשונים בדברים שצריך לזוהר לכתחלה, ובמקום עיגון יש להכשיר. ויש לדון את כתר"ה לכף זכות, כאשר התנצל במכתבו שלא היה סופר מומחה. ואולי היה עוד טעם שלא היה יכול כתר"ה לדקדק כהוגן.

אבל בדבר אחד טעה כתר"ה שהוא פסול גמור. ותמיהני על כתר"ה שמתפאר ומשתבח לבקי גדול בהלכות גיטין, והיה לו לשחוק, וכנראה שלא רצה כתר"ה מחמת זה אף לעיין בדברי ולקראם לכל הפחות, שאז לא היה בא לכלל טעות זו, שהרי הזכרתי זה במכתבי. ולא כן דרך החכמים גדולי תורה, שרוצים ללמוד מכל אדם, ואף הבקי גדול, טוב שיחזור קודם מעשה על הלכות גיטין החמורים מאד, ומה איכפת ליה לכתר"ה אם היה קורא את דברי וחוזר על הלכות גיטין העיקרים.

וח"ו לי לזלזל בכבוד כתר"ה אשר איני מכירו, אבל על כל פנים נכשל כתר"ה, ואין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהן, כדאיתא בגיטין דף מ"ג. וישם ודאי כתר"ה זה אל לבו ולא יקל ראשו עוד בהוראה, אלא יראה לעיין בכובד ראש בכל דבר הוראה. ונחזור לעובדא דידן...!

(מתוך 'אגרות משה' אה"ע ח"א קמג)

להלן קטע קטן מתוך מכתב ששלח הגרא"א דסלר זצ"ל לשני תלמידים צעירים – מובא ב'מכתב מאליהו' ח"א עמ' 71–74. בחלקו האחרון של המכתב הוא מסביר וממחיש את טעות המון-עם בדורות האחרונים, הסומכים מדי על שכלם והכרתם בחפשמם להם אשה, וסבורים, שכלל שיארכו ימי הכרותם של בני הזוג לפני החתונה, כן יהיו יותר מאושרים בעתיד והתאמתם תהא יותר מובטחת. ולא כן היתה דרך האבות. ובאמת אותם 'חכמים' אחרונים, אף את עצמם ואת כחות נפשם אינם מכירים, שיצרם הוא שמתעה אותם בכך.

וזה סוף דבריו:

'שכחתי להוסיף, ראייה מן החיים ממש. לכאורה היה צריך להיות, שכעת כאשר ידעו זה את זה הרבה קודם חתונתם, שלא יהיו כל כך גטין כמו שהיו מקודם לפני חמשים או ששים שנה כאשר האבות בחרון בחתן לבם ובכלה לבנם. ומה נפלא הוא שהוא ממש להיפך, הן מקודם היה מותר על פי חוק הממשלה לגרש על פי דין בלי שום משפט שלהם, ועכשיו לא, וגם זה היה ראוי שימעט את הגטין עכשיו, ומכל מקום הן דבר פלא, עכשיו, לפי ערך החתונות, הגטין ירבו יותר מבדורות שעברו, לכל הפחות פי עשרה. זה לאות על דברינו.'